

MULTIKULTURALIZMUS – REALITA ČI IDEA

MULTICULTURALISM – REALITY OR IDEA

ALICA HARAJOVÁ

ABSTRAKT

Cieľom nášho príspevku je oboznámiť čitateľa s konceptom multikulturalizmu, jeho kritikou a aplikáciou v slovenských podmienkach. I keď väčšina ľudí má multikulturalizmus spojený s ideálmi tolerancie a rovného zaobchádzania, multikulturalizmus ako ideológia taký nie je. Používa koncept kultúry ako niečoho statického, nemenného, objektívneho. Zároveň chápe jednotlivé kultúrne skupiny ako ohraničené, homogénne celky, zdieľajúce spoločnú kultúru a na základe tohto konceptu tak k nim aj pristupuje. Miesto podobnosti sa sústreďuje na rozdiely medzi jednotlivými skupinami (kultúrami).

KEÚČOVÉ SLOVÁ: multikulturalizmus, prúdy v multikulturalizme, kritika multikulturalizmu, multikulturalizmus a migrácia

ABSTRACT

The aim of the article is to introduce the idea of multiculturalism, its criticism and application in Slovak conditions. Although most of the people understand multiculturalism as related to the idea of tolerance and equality, multiculturalism as an ideology is different. It uses the concept of culture as something static, unchanging, and objective. At the same time, it understands individual cultural groups as homogenous units with well-defined borders, sharing the same culture, and it deals with the groups with regards to this concept. It emphasises rather the differences between groups (cultures) than their similarities.

KEY WORDS: multiculturalism, schools in multiculturalism, criticism of multiculturalism, multiculturalism and migration

ÚVOD

V osemdesiatych rokoch 20. storočia sa multikulturalizmus stal dôležitou verejnou témou diskutovanou v severnej Amerike, Austrálii a Európe. Multikulturalizmus znamená mnoho navzájom súvisiacich, napriek tomu však odlišných, vecí: demografický stav, súbor inštitucionálnych služieb, ciele politickej aktivity alebo širší súbor štátnych zásad. Zároveň na multikulturalizmus možno nazerať ako na ideológiu alebo žitú skúsenosť. Ak sa naň nazerá v pozitívnom zmysle, zväčša je asociovaný s ideálmi tolerance (právo etnických minorít na zachovávanie si svojho kultúrneho dedičstva a jazyka), rovného zaobchádzania (rovnaký prístup a úplná participácia týkajúca sa práva, zamestnania, vzdelania, sociálnych služieb, ekonomickej aktivity a politickej reprezentácie), práv na kolektívne vyjadrenie a ako záväzok všetkých, bez ohľadu na ich etnické pozadie, k štátu a jeho právnemu princípu.

Avšak tí, ktorí interpretujú ideológiu multikulturalizmu, nezostávajú iba pri ideáloch, ale argumentujú, že multikulturalizmus vyžaduje verejné „rozpoznanie“ a potvrdenie kultúrnych rozdielov (Malik 2002). Napríklad Lajčáková pod pojmom multikulturalizmus rozumie „ideológiu a politiku rešpektovania kultúrnych, etnických, jazykových či náboženských rozdielností“ (Lajčáková 2006, s.157). Kritikmi je multikulturalizmus spochybňovaný najmä kvôli jeho esencialistickému chápaniu kultúry ako niečoho ohraničeného a objektívne existujúceho. Toto, pre multikulturalizmus špecifické, používanie a chápanie pojmu kultúra skôr ukrýva ako eliminuje nacionalistickú logiku a politizuje národnú kultúru. Príslušníci etnickej skupiny sú tak chápaní ako nositelia vlastnej kultúry, t.j. že zdieľajú spomienky na spoločné dejiny, hodnotové ideály, normatívne predstavy a v neposlednom rade vedomie odlišnosti vlastnej kolektívnej existencie (Szaló 2007, s.120). Multikulturalizmus tak uznáva, podporuje a potvrdzuje skupinové rozdiely a formovanie etnokultúrnych komunit.

1 História multikulturalizmu

Históriu pojmu multikulturalizmu a jeho samotné chápanie je možné najlepšie vysvetliť na príkladoch krajín Kanady a USA. Práve v týchto krajinách sa termín multikulturalizmu ujal najskôr, pretože ide o imigrantské krajiny, ktoré už od svojho vzniku potrebovali zaujať určité stanovisko voči kultúrnym odlišnostiam svojich obyvateľov, a taktiež to riešiť na politickej úrovni. Obe krajiny spočiatku uplatnili politiku integrácie, segregácie aj asimilácie.

Ako prvá sa uplatňovala politika asimilácie tým, že sa prostredníctvom moci snažila vnucovať hodnoty, kultúru a spoločenské normy väčšiny menšine, aby ich mohla takto prispôbiť na obraz dominantnej kultúry väčšiny.

Cieľom politiky integrácie bolo splynutie prvkov väčšinovej a menšinovej kultúry a vznik novej kultúrnej entity pomocou procesu vzájomného ovplyvňovania sa. Táto nová kultúrna entita by teda niesla určité prvky všetkých kultúr, ktoré na seba vplývali.

Politika segregácie sa snažila vyrovnat' sa s kultúrnymi odlišnosťami tak, že rôznymi opatreniami a donucovacími prostriedkami oddelili väčšinu od menšinových skupín, ktoré žili oddelene a s väčšinou mali minimálny styk. Taktiež sa považovali tieto menšinové kultúry za menejcenné alebo dokonca nebezpečné.

Bohužiaľ uplatňovanie týchto politik nie je „už len“ minulosťou, pretože ešte stále existujú aj v súčasnej spoločnosti a vyskytujú sa v rôznych podobách, formách či intenzite.

Multikulturalizmus ako pojem sa prvý krát v Európe objavil vo Švajčiarsku v 50. rokoch dvadsiateho storočia. Bol spomenutý v súvislosti s vymedzením národa, ktorý je politicky jednotný, ale kultúrne diferentný.

Od 60. rokov dvadsiateho storočia sa otázka multikulturalizmu začala objavovať v celej Európe. Dôvodom bol rozpad koloniálneho systému a prílív migrantov z týchto bývalých kolónií hlavne do Anglicka, Francúzska a Holandska. V tom istom čase sa zvýšila migrácia robotníkov do Nemecka a Talianska. Európa na tento jav reagovala oveľa ťažšie ako USA a Kanada – krajiny, ktoré charakterizujú tí, ktorí sa odvrátili od minulosti, aby utvorili spoločnú budúcnosť. Európske krajiny a národy sú charakterizované pohľadom do minulosti, základom ich identity je spoločná spomienka na príbeh predkov a práve z týchto dôvodov sú problematickejšími cieľovými krajinami pre prisťahovalcov. Výnimku snáď do istej miery predstavovalo Francúzsko, ktoré „svoju identitu nezaložilo len na historickej minulosti, ale aj na politickej budúcnosti, teda na vedomej voľbe republikánskej formy vlády.“ Táto politická forma mala vyjadrovať hodnoty platné pre celé ľudstvo a tak sa Francúzsko mohlo považovať za pravú vlasť všetkých slobodomyselných ľudí, nech žili na ktoromkoľvek mieste planéty. Tento revolučný univerzalizmus činil Francúzsko relatívne otvoreným a inkluzívnym voči prisťahovalcom.

2 Názorové prúdy v multikulturalizme

2.1 Konzervatívny multikulturalizmus

Nazýva sa aj monokulturalizmus. Vychádza z tradície neokolonializmu a evolucionizmu – všetky kultúry sú nižším vývojovým štádiom euroatlantickej civilizácie

a preto je potreba ich civilizovať. Tiež vychádza z vedeckého pozitivizmu – existuje jediná pravda, ktorú objavujú západní vedci, ostatné pohľady na svet sú len povery. Konzervatívny multikulturalizmus je presvedčenie, že všetci by sa mali lepšie, keby prijali životné štandardy „bielej strednej vrstvy“. Tento model súžitia je takzvaná asimilácia odlišných. Paradoxom tohto modelu je to, že asimilácia nie je sprevádzaná stratégiou, ktorá by ju umožňovala. Tým pádom vedie k obvineniu, že odlišní nie sú schopní asimilácie a tak si za diskrimináciu a marginalizáciu môžu sami. Stavia do opozície dve skupiny, ktoré sú **my** – to sú tí spravodliví, cnostní, schopní, pracovití, versus **oni** – tí neschopní, neslušní, leniví, bezzásadoví a nebezpeční. Rozdúchava strach pred tými inými a zároveň aj pred kultúrne – pluralistickou politikou s tým, že to znamená ohrozenie národných záujmov.

Nebezpečie konzervatívneho multikulturalizmu spočíva v tom, že prehľbuje sociálne vylúčenie odlišných sociálnych a kultúrnych skupín. Upevňuje v majoritnej spoločnosti negatívne stereotypy a predsudky, vedie k zhoršovaniu medziskupinovej atmosféry, zvyšuje riziko konfliktu a násilných riešení a narušuje spoločenskú súdržnosť.

2.2 *Liberálny multikulturalizmus*

Vychádza z tradície osvietenstva, racionalizmu a ideálov Veľkej Francúzskej revolúcie, preto je niekedy nazývaný aj ako francúzsky model. Kládne dôraz na občiansku rovnosť pred zákonom a egalitarizmus, čo znamená „to, čo je všetkým ľuďom spoločné.“ Proklamovaným modelom súžitia je integrácia odlišných. Zastáva názor, že verejná sféra funguje ako etnicky a kultúrne neutrálne prostredie a kultúrne špecifiká odlišných majú byť zachované len v individuálnom súkromnom živote. Sústreďuje sa skôr na jednotlivcov, nie na skupiny.

Nebezpečenstvo liberálneho multikulturalizmu spočíva v tom, že dôraz na rovnosť vedie k zneviditeľneniu a ignorovaniu sociálnych a kultúrnych rozdielov. Nebezpečný je aj predpoklad, že v liberálnom štáte sa môžu všetci uplatniť a z toho dôvodu nie je potrebný špecifický prístup k menšinám.

2.3 *Pluralistický multikulturalizmus*

Môžeme ho nazvať aj ako britský model. Kládne dôraz na odlišnosť. Kultúrna rozmanitosť je chápaná ako hodnota sama o sebe, ako podmienka spoločenského vývoja. Podobne ako liberálny multikulturalizmus, proklamuje model súžitia „integráciu odlišných“, ale zastáva názor, že príslušníci rôznych sociálnych a kultúrnych skupín si majú zachovať svoje

špecifiká. Verejná sféra berie ohľad na ich skupinové identity, čo sa odráža aj v politických, sociálnych aj ekonomických stratégiách štátu.

Nebezpečenstvo pluralistického multikulturalizmu spočíva v tom, že sa stáva skôr len intelektuálnym postojom „bielej strednej vrstvy.“ Môže viesť k šíreniu pozitívnych, ale neadekvátnych stereotypov. Sú oslavované a prezentované tradície menšinových skupín, ako napríklad folklór, jedlo, hudba, ale nespravodlivé marginalizované postavenie týchto menšín sa ignoruje.

2.4 *Esenciálny multikulturalizmus*

Vychádza z predpokladu, že každá sociokultúrna skupina má nemenný súbor podstát alebo esencií, ako je rasa, rod, národnosť, ktoré sú dané biologicky. Kladie dôraz na autentičnosť a čistotu utlačovaných skupín. Má tendenciu k romantizácii utlačovaných. Chce pestovať národnú hrdosť u marginalizovaných skupín, zdôrazňuje ich morálne kvality a hrdinstvo. Prevracia tradičný kánon, dominantnú kultúru stavia do pozície tej zlej, naopak marginalizovanú kultúru do pozície tej dobrej.

Nebezpečenstvo esencionalného multikulturalizmu spočíva v tom, že pripisuje jednotlivcom vlastnosti na základe kolektívnej príslušnosti, čo sa zhoduje s rasistickými a extrémnymi nacionalistickými teóriami. Posilňuje vedomie výlučnosti a morálnej nadradenosti marginalizovaných skupín, čoho následok je separácia týchto skupín od väčšinovej spoločnosti a neochota účasti na živote v občianskom rámci. Vedie k takzvanému „rasizmu naruby.“

2.5 *Kritický multikulturalizmus*

Je zameraný proti modernisticko – pozitivistickým koncepciám, teda konceptu jediného „pravdivého“ obrazu sveta. Kladie dôraz na prekračovanie medziskupinových hraníc. Zaoberá sa mechanizmami utvárania individuálnych aj kolektívnych identít. Identitu chápe ako situačne podmienenú, medziskupinové hranice sú výtvorom ľudských spoločenstiev, sú premenlivé a je možné ich preformulovať podľa nových spoločenských potrieb. Snaží sa o docenenie rozdielnosti a sociokultúrnej rozmanitosti, ale zároveň je verný princípu egalitarizmu. Proklamovaným modelom súžitia je tiež integrácia odlišných. Zastáva názor, že sociokultúrna odlišnosť ani nedominantná kolektívna identita nie je prekážkou účasti na všetkých aspektoch spoločenského života. Sú to aspekty politické, ekonomické, symbolicky – reprezentačné. Rôzne sociokultúrne identity sú pestované a podporované pokiaľ neodporujú princípom liberálneho

občianskeho štátu. Kolektívne identity nesmú brániť individuálnej rovnosti v rámci občianskej pluralitnej spoločnosti.

Tento názor sa snaží vedome reflektovať a minimalizovať riziká ostatných prúdov.

3 Kritika multikulturalizmu

Ako už bolo spomenuté, multikulturalizmus môžeme chápať ako popis stavu spoločnosti, v ktorej existuje väčšie množstvo kultúrne, nábožensky alebo etnicky odlišných skupín/komunit, pričom je táto pluralita považovaná za žiaducu. Na strane druhej ide o politický program, ktorý ospravedlňuje a podporuje vznik, trvanie a rozširovanie takéhoto spoločenského usporiadania. Samotné poňatie multikulturalizmu je podrobené najväčšej kritike antropológov. Na ich čele stojí Giovanni Sartori, ktorý odmieta spájať multikulturalizmus s pluralizmom práve jeho štylizovanie sa za politický program. V kritike pluralitného multikulturalizmu pokladá Sartori umelé zväčšovanie odlišností a ich prílišnú oslavu v spoločnosti za cestu k zničeniu národnej identity.

Mimo to kritici z radov antropológov pokladajú za najväčší problém vžitú spájanie komunity s kultúrou, ktorej sú podriadení všetci jej členovia. Podľa Nešpora (In: Hirt – Jakoubek 2005, s.145) zásadným problémom je nesprávne pochopenie samotného pojmu *kultúra*. Multikulturalisti vo všeobecnosti pokladajú kultúru za statickú, nemeniacu sa skutočnosť, pričom zabúdajú na jej antropológický význam. (Hirt, 2005) Ako dodáva Hirt, kultúra je podľa nich hodnotovým vybavením komunit a akoby splývala so skupinovú identitou. Práve zamieňanie multikulturalizmu s politikou identít vyvoláva najväčšie rozpaky. Z tábora liberálov sa ozývajú hlasy proti identifikácii jednotlivca na základe členstva k určitej komunite/kultúre. Takáto obmedzená príslušnosť ku konkrétnej kultúre, či už väčšinovej alebo menšinovej, popiera predovšetkým príslušnosť občiansku a človek sa dobrovoľne vzdáva individuálnej univerzálnosti na úkor začlenenia sa do určitej partikulárnej skupiny. Preto Hirt pokladá za dôležité, aby v prvom rade bolo zobrať do úvahy individuálne rozhodnutie jednotlivca, či chce byť charakterizovaný svojou kultúrou, alebo chce svoj život smerovať bez ohľadu na príslušnosť k etnicite, či kultúrnej komunite. Z toho je vidieť rozpor medzi „čistým“ liberalizmom a liberálnym multikulturalizmom. Ten druhý sa síce snaží integrovať jednotlivca, čoby občana, ale vždy s nálepkou určitej kultúry, ktorú koniec koncov ani on sám nemusí znáť, no bola mu politicky pridelená (na základe etnickej príslušnosti sa vyvodili kultúrne predispozície). Brian Barry upozorňuje, že dôsledkom takéhoto „kulturalizovania“ skupiny

môže byť, že jej členovia začnú kultúru využívať na ospravedlnenie ich vlastných neúspechov, ako je získanie lepšieho vzdelania alebo platenej práce. (Barry 2001) Ako Barry konštatuje „môžeme identifikovať ľudí ako ženy, čiernych alebo homosexuálov, bez toho aby sme nutne vedeli niečo o ich kultúre. Ak aj existuje kultúra žien, čierna kultúra alebo kultúra homosexuálov, každý jej člen sa s ňou vyrovná individuálne. Akákoľvek diskriminácia vychádza z identity jednotlivca a nie z nejakých kultúrnych atribútov.“ Ako príklad uvádza hendikepovaných ľudí, ktorí rovnako trpia rôznymi formami diskriminácie, ale netvorí spoločnú kultúru „postihnutých“. Skôr naopak chcú sa ako jednotlivci integrovať do širšej spoločnosti bez akejkoľvek nálepky.

Multikulturalizmus, podobne ako aj iné teórie, má množstvo podporovateľov i kritikov. Jedným problémom je upnutie sa na pojem kultúra a jej spájanie s komunitou, druhým je zastieranie problémov v iných sférach socio-ekonomického života spoločnosti tak zo strany väčšiny ako aj menšiny. Kritike tiež podlieha združovanie kultúry a etnicity, ktoré na jednej strane môže zjednodušiť náš pohľad na komunitu alebo etnickú skupinu, na druhej strane nám nič nepovie o individuálnych potrebách členov takéhoto zoskupenia. Kritika multikulturalizmu dnes naberá na intenzite. Týka sa multikulturalizmu ako modelu integrácie, z ktorého následne smeruje aj k multikulturalizmu teoretického smeru.

4 Slovensko a multikulturalizmus

„Pokiaľ sa Európa nechce stať okrajovým a provincionálnym javom, bude musieť zahájiť dialóg s ostatnými kultúrami.“ Mircea Eliade

Proces európskej integrácie vyžaduje stále vo väčšej miere schopnosť prijímať narastajúce etnické a kultúrne rozdielnosti. To znamená, že európsku integráciu nemožno zúžiť iba na ekonomický a politický rozmer, ale treba počítať aj s prenikaním rôznych kultúr a etník. Čo to znamená pre Slovensko a ako sa s týmto fenoménom dokáže vyrovnat'?

Pokiaľ chceme na tejto pôde uspieť, v prvom rade sa budeme musieť vyrovnat' so záťažami, ktoré nás ešte stále strašia ako pozostatok minulého režimu. Prvou záťažou je provincionalizmus našej takmer homogénnej spoločnosti. Druhou je nacionalizmus, ktorý namiesto toho, aby sa postupne vytrácal, skôr zosilňuje a tret'ou záťažou je unitarizmus.

Slovenský národ žil po stáročia v multikultúrnom prostredí, nech už to bolo za Rakúsko – Uhorska, alebo po jeho rozpade za Československa. Po roku 1945, ako si Stalin privlastnil Podkarpatskú Rus, prišlo Slovensko o početnú časť rusínskej menšiny. Začalo sa nútené

vysťahovanie maďarskej a nemeckej menšiny z Československa a ďalšie snahy Benešovej vlády o etnickú homogenizáciu spoločnosti. Po rozpade Československa v roku 1933 stojí Slovenská spoločnosť pred veľkým problémom. Je ešte len na začiatku hľadania svojej vlastnej kultúrnej identity, a zároveň sa musí vysporiadať s výzvou multikulturalizmu. Aby sa to podarilo, musí „hodiť za hlavu“ národnostné spory z minulosti, neoslabovať krajinu vyvolávaním nových konfliktov, upustiť od ultraliberálneho riešenia etnických problémov a nájsť takú odpoveď na túto výzvu, ktorá bude pre Slovensko perspektívnu.

Druhá záťaž, nacionalizmus, ktorý sám o sebe nie je zlý, ale v ponímaní veľkej časti spoločnosti znamená intoleranciu voči iným. Vyjadruje strach z niečoho nového a neznámeho. Pritom riešenie tohto problému je jednoduché. Stačí priznať chyby spáchané v minulosti, uzavrieť túto kapitolu a zamerať sa na spoznanie samých seba a ostatných, ktorí sú iní ako my, ale zato rovnocenní.

Záťaž unitarizmu je oblasť, v ktorej sa už uskutočnili prvé kroky. Paradoxne k tomu dopomohla asi krivda z čias Československa, keď Praha nechápala, prečo Slováci nie sú nadšení unitaristickými sklonmi a pragoцентриzmom. Aj keď pri decentralizácii Slovenska sa pravdepodobne nehľadelo prioritne na etnické a národnostné menšiny, je to krok, ktorý môže byť pre multikulturalizmus prospešný.

„Multikulturalizmus predstavuje predovšetkým zdravú, aj keď veľmi náročnú výzvu demokracii.“ (Pithart 1997) Snaha vyhnúť sa tejto výzve by mohla viesť k atrofii, teda k zmene základných štruktúr demokracie. Nie všetky demokratické spoločnosti sú schopné takúto výzvu prijať, čo sa odráža aj v narastajúcom počte extrémistických hnutí. Avšak prijímanie výzvy multikulturalizmu nesie so sebou omnoho menšie riziká než jej odmietnutie. Etnická a kultúrna homogénnosť nie je dobrá a skôr či neskôr vedie k zániku. Práve ich heterogénnosť garantuje stabilitu, chráni ich pred slabosťou plynúcou z jednorozmernosti. Autor Pithart to prirovnáva k určitému druhu buriny, ktorá sa ľahšie šíri v monokultúrach. Čím väčšia je druhová diverzita, tým viac je zaručená stabilita v prírode a zdá sa, že nie len tam. V systéme s druhovou rozmanitosťou je málo pravdepodobné, že všetky druhy naraz podľahnú tomu istému škodcovi, alebo tej istej mylnej ideológii.

Aby sme vedeli odpovedať a prijať výzvu multikulturalizmu, budeme sa musieť zamerať na dva dôležité aspekty. Prvým aspektom je zmena postojov k rozdielnostiam medzi ľuďmi a druhým je nevyhnutnosť zmeny vládnych štruktúr. Zmena postojov k rozdielnostiam medzi ľuďmi si vyžaduje dlhodobý a systematický proces výchovy k akceptácii inakosti. V spoločnosti s tradične zmysľajúcimi ľuďmi môže multikultúrne myslenie naraziť na prekážku vo forme predsudkov. Je dôležité, aby každý spoznal a pochopil v prvom rade svoju vlastnú

kultúru, jej hodnoty a vzorce správania, aby mohol začať vnímať kultúru inú. Na tejto úrovni však nestačí pracovať len individuálne, ale aj za účasti politických predstaviteľov, umelcov a žurnalistov.

Pri druhom aspekte je úlohou štátu vzdelávanie verejnosti k demokracii tým, že nájde spôsob ako túto verejnosť presvedčiť, že politická, kultúrna, etnická a náboženská rozmanitosť nie je hrozbou žiadneho národa ani štátu. Je pri tom potrebné zabezpečiť, aby sa menšiny mohli rozvíjať a vytvoriť priestor na dostatočnú diferenciáciu spoločnosti, v ktorej by mohla vzniknúť priaznivá klíma. Čo je najdôležitejšie, nájsť spôsob, ako do mysli ľudí zabudovať, že domov je nielen to, kde žijeme s tými, ktorí sú ako my, ale zostane domovom aj vtedy, ak tam budeme žiť s tými, čo sa od nás etnicky, kultúrne, nábožensky alebo inak odlišujú. „Multikulturalizmus vníma množstvo kultúr ako nevyčísľiteľné bohatstvo spoločnosti a v tomto duchu má záujem nielen o ochranu kultúry povedzme maďarskej menšiny, ale aj o rozvoj slovenskej kultúry. Multikulturalizmus je jednoducho parketa, ktorá by mohla byť prijateľná aj pre tých etnických Slovákov, ktorí sa z takých alebo onakých dôvodov obávajú posilňovania práv národnostných menšín.“ (Chmelár 2011)

4.1 Obavy z multikulturalizmu

Je prirodzené, že všetko nové a nepoznané prináša ľuďom určité obavy a úzkosti. Práve takéto obavy má Slovenská spoločnosť voči multikulturalizmu. Nie zo vzájomného obohacovania a pôsobenia kultúr navzájom - to je jav prirodzený, ktorý tu bol už odpradáвна, a ktorý sa ukázal byť plodným. Obavy sa vytvárajú z tej predstavy, že multikulturalizmus chce potlačiť prirodzeným, mnoho storočným vývojom vzniknuté rozdiely medzi národmi, etnikami, kontinentmi, aby poskytol priestor jednej globálnej univerzálnej kultúre. Obavy z toho, aby sa obce, regióny a v podstate celé Slovensko nestali len „šedou nerozoznatel'nou časťou jedného obrovského, z jedného miesta ovládaného a manipulovaného celku, v ktorom sa všetky prirodzené kultúrne odlišnosti a storočnými skúsenosťami vzniknuté tradície rozpustia a vznikne koktejl všeobecného dobra.“ Obavy z toho, že tieto kultúrne odlišnosti a tradície sa formálne zachovávajú len v skanzenoch a múzeách.

Pri migračných tendenciách v dnešnom svete sa multikultúre nemôže vyhnúť ani Slovensko. A aj keď je zdravé do určitej miery mať obavy, zaujatie pasívneho postoja voči iným kultúram a hlavne voči kultúre vlastnej, nie je riešením. S názorom, že „čas to vyrieši“, tu neuspějeme. „Čas v tomto prípade nie je milosrdný a ani zďaleka nepracuje v záujme tých, čo zostanú voči vlastnému bytiu (teda kultúre) ľahostajní. Lebo práve ľahostajnosť k tejto forme bytia, znamená smrť.“ (Čarota a kol. 2010) S týmto vedomím môžeme bez obáv prijať výzvy

multikulturalizmu a ústretovo vykročiť voči iným kultúram. Umožniť kooperáciu našej vlastnej kultúry s kultúrami inými a dať im šancu, aby sa navzájom mohli obohacovať. Vieme, že kultúra patrí medzi otvorené systémy, tak by sme sa mali pokúsiť dať šancu aj tej našej a veriť v jej schopnosť, že dokáže rozlíšiť, čo je prijateľným prínosom, a čomu sa má brániť. Pri migračných tendenciách v dnešnom svete sa multikultúre nemôže vyhnúť ani Slovensko. A aj keď je zdravé do určitej miery mať obavy, zaujatie pasívneho postoja voči iným kultúram a hlavne voči kultúre vlastnej, nie je riešením. S názorom, že „čas to vyrieši“, tu neuspějeme. „Čas v tomto prípade nie je milosrdný a ani zďaleka nepracuje v záujme tých, čo zostanú voči vlastnému bytiu (teda kultúre) ľahostajní. Lebo práve ľahostajnosť k tejto forme bytia, znamená smrť.“ (Čarota a kol. 2010) S týmto vedomím môžeme bez obáv prijať výzvy multikulturalizmu a ústretovo vykročiť voči iným kultúram. Umožniť kooperáciu našej vlastnej kultúry s kultúrami inými a dať im šancu, aby sa navzájom mohli obohacovať. Vieme, že kultúra patrí medzi otvorené systémy, tak by sme sa mali pokúsiť dať šancu aj tej našej a veriť v jej schopnosť, že dokáže rozlíšiť, čo je prijateľným prínosom, a čomu sa má brániť.

Multikultúrna Európa nás nabáda určovať a plniť si ciele v dvoch sférach, a to v kvalite života a v kultúrnej vyspelosti. Sú to práve tieto dve sféry, ktoré sú základnou podmienkou spoločenstva schopného garantovanej kooperácie s inými kultúrami, národmi a štátmi.

Úspešnosť odpovede na výzvu multikulturalizmu však bude záležať aj od toho, ako sa k nemu postaví štát a do akej miery sa bude v tejto oblasti angažovať. A nie až „potom“, keď budeme bohatý ekonomicky, ale teraz, keď sme ešte bohatý vlastnou kultúrou. „Naši politici by si aspoň v pude sebazáchovy mali všimnúť, koľko pozornosti národnej literatúre venujú ekonomicky vyspelé štáty Európy. Nie iba preto, že sú ekonomicky vyspelé, ale preto, lebo sú vyspelé... A to naše večné potom, môže znamenať vo všetkých smeroch: nikdy a v ničom!“ (Čarota a kol. 2010)

Slovensko má obrovský historický aj geografický potenciál k vytvoreniu multikultúrnej spoločnosti. Susedí s piatimi krajinami, od ktorých môže čerpať veľa pozitívneho. Ľudia slovenského pôvodu žijú na všetkých kontinentoch, ktorých poznatky môžu byť zaujímavým prínosom. A z historického hľadiska Slovenský národ vždy žil z rozmanitými národmi, s ktorými vytváral spoločne svoju kultúru.

5 Multikulturalizmus a migrácia

Dôležitým prvkom života prisťahovalcov je ich začleňovanie sa do inštitucionálneho rádu prijímajúcej spoločnosti, ich občianska participácia, prístup k trhu práce a dobrá

informovanosť, s čím súvisí integračná politika jednotlivých štátov.. Verejná diskusia a verejná politika vo vzťahu k integrácii imigrantov je v súčasnosti, v porovnaní s obdobím medzi dvomi svetovými vojnami, vo Francúzsku a Amerike omnoho viac „diferencialistická“, tj. značne citlivejšia k rozdielom a rozdiely podporujúca. Tento príklon k diferencionalizmu súvisí s tzv. novým nacionalizmom, ktorý narastá v súčasnej Európe. Podľa Khalid Kosher a Helmy Lutz (1998) tento „nový“ nacionalizmus vyplýva z predstavy o potrebe obrany domova, priestoru a teritória oproti „iným“ (imigrantom, žiadateľom o azyl a etnickým minoritám). V období rokov 1980 až 1990 môžeme sledovať kryštalizovanie diferencialistického diskurzu a diferencialistickej integračnej politiky vo všetkých západných krajinách imigrácie – a následný príklon k multikulturalizmu. Multikulturalizmus sa stal odpoveďou na integráciu prisťahovalcov, lebo vyzdvihuje a privileguje skupinové identity. Na jednej strane tak multikultúrna ideológia umožňuje ľudskú rozmanitosť, na strane druhej však znemožňuje, aby bolo s prisťahovalcami zaobchádzané rovnako ako s „pôvodnými“ občanmi danej krajiny (Eriksen, 2007, s.27). Alternatívou k multikulturalizmu ako integračnej politike je obojstranná inkorporácia imigrantov a odklon od sústredenia sa na pretrvávajúce rozdiely a mechanizmy, cez ktoré sa kultúrne rozdiely uchovávajú, k širšiemu záberu, ktorý zahŕňa existujúce spoločné črty a občiansku integráciu. „Mnoho členov minorít by uprednostnilo, keby sústavne nevystupovali ako členovia minorít. Avšak v spoločnosti charakterizovanej kultúrnym relativizmom a multikultúrnou ideológiou opakovane počujú, že majú svoju kultúru a tradíciu, a preto majú byť na čo hrdí!“ (Eriksen 2007, s.27)

ZÁVER

Ako sme sa v texte snažili poukázať, multikulturalizmus je značne problematickou ideológiou, najmä kvôli svojmu esencialistickému chápaniu konceptu kultúry. Kultúra a kultúrna skupina je umelo definovaná podľa zdánlivo objektívnych kritérií a následne je identifikovaná s národom a etnickou skupinou. Na základe tohto prístupu kultúra nie je dedičstvom všetkých ľudí, ale partikulárnej národnej či etnickej skupiny a keďže má táto skupina vlastnú kultúru, mala by mať aj vlastnú politickú identitu a mala by byť národom (Kuper 2002). Avšak medzi kultúrou a etnicitou neexistuje žiadny vzájomný vzťah a kultúrne rozdiely prechádzajú naprieč etnickými hranicami.

Na jednej strane tak multikulturalizmus predstavuje liberálne demokratický pokus o podporu etnickej či rasovej rovnosti, na druhej strane je typom systému, ktorý sa zameriava

predovšetkým na rasové a etnické rozdiely a ľudí tak vtesnáva do určitých umelo vytvorených skupín.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BARRY, B. 2001. *Culture and Equality*. Oxford 2001, 399 s.

ČAROTA A. a kol. 2010. *Multikulturalizmus – nádeje a pochybnosti (Slovensko-Európa-Svet)*, Bratislava 2010, ISBN 80-89166-18-0, s.157.

ERIKSEN, T. H. 2007. *Antropologie multikulturních společností. Rozumět identitě*. Praha: Triton. 2007.

HIRT, T. 2005. Svět podle multikulturalizmu. In: HIRT, T. – JAKOUBEK, M. (eds.): *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. (Antropologická perspektiva)*. Plzeň 2005, 279 s.

CHMELÁR, E. 2001. Vízia multikultúrneho Slovenska, In *Slovo, politicko – spoločenský týždenník* 2001, č. 11, ISBN 80-8050-909-3.

KOSER, K. - LUTZ, H. 1998. The New Migration in Europe: Contexts, Constructions and Realities. In: *The New Migration in Europe. Social Construction and Social Realities*. London: Macmilan press ltd., s. 1 -17.

KUPER, A. 2002. Can Multiculturalism Work? (on line)

Dostupné na <http://www.kenanmalik.com/lectures/multiculturalism_if.html>

LAJČÁKOVÁ, J. 2006. Multikulturalizmus ako politika rešpektovania rozdielnosti. In: *Kultúra ako emócia. Multikultúrna zbierka esejí nielen o „nás“*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, s. 157 – 161.

MALIK, K. 2002. "Can Multiculturalism Work?" Dostupné na internete:

<http://www.kenanmalik.com/lectures/multiculturalism_if.html>

NEŠPOR, R. Z. 2005. Pluralita náboženství a multireligiozita v moderních společnostech. In: HIRT, T. – JAKOUBEK, M. (eds.): *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. (Antropologická perspektiva)*. Plzeň: 2005, 279 s.

PITHART P. 1997. *Multikulturalizmus a európska integrácia – pohľad z Česka*, Bratislava: 23. mája 1997, ISBN 80-967690-3-0.

SARTORI, G. 2005. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnickej spoločnosti*. Praha: 2005, 134 s.

SZALÓ, C. 2007. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

KONTAKT NA AUTORA

Doc. PaedDr. Alica Harajová, PhD.

Vysoká škola Danubius

alica.harajova@vsdanubius.sk